

KÖNYVISMERTETÉSEK

Pócs Éva: Ráolvasások. A magyar folklór szövegvilága. 2/A. Budapest: Balassi Kiadó, 2014. 1203 p.
Ilyefalvi Emese: Ráolvasások. A magyar folklór szövegvilága. 2/B. Budapest: Balassi Kiadó, 2014. 343 p.

Iancu Laura

A világ minden nyelvében ismertek pozitív és negatív kívánságokat megfogalmazó nyelvi elemek, szavak, klisék, továbbá a tudományos rendszerezés által különféle műfajokba sorolt, hasonló célból keletkezett szöveges alkotások. Utóbbiak közé tartozik a ráolvasás is, ami a kutatások szerint ugyancsak egyetemes, a mágia, a vallás és a folklór területén egyaránt jegyzett műfaj. A nemzetközi tudományosság a ráolvasást a mágia verbális eszközeként határozza meg, és a tételes vallásosság ima műfajával állítja párhuzamba. A szöveggyűjtemények anyagát szemlélve ugyanakkor szembeötlő tény, hogy a ráolvasások jó része több hagyományt, mágikus és vallásos elemeket egyaránt ötvöző szövegtípus, ami hosszú időig a hivatalos vallásosság gyakorlatában is jelen volt, ami a műfaj „európaiságát” eredményezte. A ráolvasás a legkomplexebb műfajok egyike, amely önmagán túlmutató kérdések felvetését és vizsgálatát teszi szükségessé és lehetővé, úgymint a mágia és a vallás viszonya, a vallás mágikus összetevői, a mitológia, a mágikus tudat és a ráolvasások relációi, az ima és a ráolvasás kapcsolata stb. Mindeme, ma is nyitott kérdések önálló vizsgálatát teszi lehetővé a Pócs Éva és Ilyefalvi Emese által összeállított, írott (történeti) forrásokban valamint a szóbeliségben fennmaradt magyar ráolvasásokat közreadó kiadvány.

A 2014-ben, a Balassi Kiadó gondozásában megjelent kétkötetes mű első kiadványának (2/A) szerkesztője Pócs Éva. A kötet a 19–20. századi néprajzi gyűjtésekből és kisebb részben kéziratos feljegyzésekből származó, magyarok által lakott vidékekről gyűjtött ráolvasásokat tartalmazza. Az 1985–1986-ban megjelent ráolvasás szöveggyűjtemény anyagára alapozó, terjedelmében jóval gazdagabb, több mint ezerkétszáz oldalas kiadvány bár a teljesség igényével készült, a szövegvariánsok egy részének csak a tartalmi kivonatát és bibliográfiai leelőhelyét tünteti fel, teret hagyva így a korábban ismeretlen típusú, európai viszonylatban párájt ritkító vagy fehér foltnak tekintett területekről gyűjtött szövegek közreadásának. A kötet felépítése és az anyag csoportosítása Pócs Éva 1980-as években megalkotott, a magyar folklorisztikában egyedinek számító „többdimenziós rendszer” keretében történik, ahol – leegyszerűsítve – a szövegek funkció és hiedelemtartalom valamint logikai és grammatikai struktúrák szerinti elrendezése valósul meg. A huszonhárom fejezetre osztott gyűjteményt Pócs Éva bevezető tanulmánya nyitja meg, amelyben a szerző a ráolvasás legfontosabb elméleti, fogalomhasználati kérdéseit (meghatározás, műfaji átfedések, kutatástörténet, a ráolvasások alkalmazási köre és kontextusa stb.) valamint az anyag rendszerezésének a szempontjait ismerteti. Emellett minden egyes szövegcsoporthoz/fejezethez elején is egy-egy hosszabb-rövidebb tanulmány áll, ahol az adott ráolvasástípus meghatározása, rövid tartalmi kivonata, hazai elterjedése és nemzetközi párhuzamai valamint tudományos kérdései nyernek megfogalmazást. Pócs Éva ráolvasás kutatásai a folklorisztika legújabb, nemcsak a hazai, de a nemzetközi tudományosságban is egyedülálló eredményeket felmutató vállalkozása. Neve összekapcsolódott a ráolvasások kutatásával – ahogy Vargyas Lajosé a balladákéval, Erdélyi Zsuzsannáé az archaikus népi imádságokéval.

A Ráolvasások második kötetét (2/B) Ilyefalvi Emese jegyzi, a kötetben a különböző történeti forrásokban (margináliák, kódexek, házi mindeneskönyvek, babonaellenes írások, boszorkányperek, kincskereső varázskönyvek és egyéb iratok) fellelhető ráolvasások szerepelnek az 1488–1850 közötti

időszakból. A szerző voltaképpen a 19. században élt Jankovich Miklós történész, műgyűjtő („történeti”) ráolvasásgyűjtő munkáját folytatta és valósította meg. A kiadvány több mint ötszáz szöveget tartalmaz, százhuszonkilenc forrásból. Az írásbeliségben fennmaradt ráolvasások közreadásával Ilyefalvi Emese ugyancsak egyedi művet alkotott, hiszen az ismert európai kiadványok egynéhány kivételtől eltekintve az írásban és a szóbeliségben fennmaradt szövegeket egyetlen kötetben közlik. Az első kötet tartalmához hasonlóan itt is egy bevezető tanulmány áll a könyv élén, ahol a szerző a történeti anyag kutatástörténetével, terminológiai problematikájával, a ráolvasások más területekkel (mitológia, ősvallás, nyelvi emlékek) való esetleges érintkezésével, e feltételezéssel kapcsolatos problémákkal foglalkozik, végül ismerteti a különböző évszázadokból származó szövegek lejegyzésének az alapelveit. A forrástípusok szerint közölt ráolvasásokat a forrásra, és amennyiben volt szerzőjük, a szerzőkre vonatkozó információkat tartalmazó rövid bevezetés előzi meg. A kötet esztétikai és természetesen szakmai értékét növeli a régi források némelyikéről készített, a kötet végén közölt képanyag. Mindkét kiadvány friss bibliográfiával, tárgy- és földrajzi mutatókkal zárul.

A kötetek tanulmányaiban felvetett problémák minden bizonnyal serkentő hatással lesznek a műfaji sajátosságokból adódó kérdések tudományos vizsgálatára, gyümölcsöző viták kibontakozására, ami egyebek mellett azért is mutatkozik ígéretesnek, mert a tárgy – a ráolvasás-hagyomány – a maga teljességében immáron mindenki számára hozzáférhetővé vált. Nem kétséges, hogy a Ráolvasások két kötetével jelentős lépés történt a műfaj nemzetközi típuskatalógusának a megalkotása felé is.

A folklór és az intézményes keretek kölcsönhatása a digitális kultúrában. A *Journal of American Folklore* 2015. nyári (Vol. 128, No. 509.) tematikus számáról

Vargha Katalin

Az amerikai folklorisztika nagy múltú központi folyóirata, a *Journal of American Folklore* (1888–) története során rendszeresen jelentkezett tematikus számokkal, amelyek jól tükrözik a kutatás adott időszakban aktuális kérdéseit, csomópontjait. Néhány példa lehet erre az utóbbi néhány évtizedből egy elméleti vitaszám a folklór fogalmáról és az elnevezés használhatóságáról (1998 nyár, Vol. 111, No. 441.); a modern mondák formálódását, a mai társadalomban zajló mondataképződést tárgyaló kötet (2005 tavasz, Vol. 118, No. 468); és az alkalmazott folklorisztikát körüljáró szám (2006 tél, Vol. 119, No. 471).

A tematikus számok sorába tartozik a 2015. nyarán megjelent is, amelyben Robert Glenn Howard vendégszerkesztő mellett hat szerző járja körül az online jelenségek folklorisztikai szempontú elemzésének lehetőségeit. A tágabb témán belül az írásokat szorosabban összefűző vezérfonal az intézményes háttér és a nem hivatalos (vernakuláris) kommunikáció kölcsönhatása a digitális térben. Az a kérdés, hogy mi folklór az interneten, és miként tudnánk bizonyos online zajló folyamatokat folkloristaként vizsgálni és értelmezni, a hazai kutatásban is napirenden van, és a kötet tanulmányai új szempontokat és tanulságokat nyújtanak e kérdések megválaszolásához.

A szerkesztő által a bevezető tanulmányban megfogalmazott alaptételeket röviden így összegezhethetjük: a digitális világ teljes mértékben beépült a hétköznapijainkba, annak elkülönítése az „offline” világtól, digitális és analóg kultúra szétválasztása nem indokolt és nem is célszerű. Az, hogy létezik online folklór, nem kérdés, hiszen az „online” csak egy másik kommunikációs csatorna. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a különböző jelenségek vizsgálata során, hogy a Google, a YouTube, a Facebook, és a többi platform, amelyeken felhasználói tartalmakat osztunk meg és vizsgálunk, olyan intézményes rendszerek, amelyek háttérében nagy, üzleti célú szolgáltatók állnak. A szerkesztő